

«ВІЙСЬКОВО-ПОЛЬОВИЙ АРТ» ЯК ЗАСІБ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ

“MILITARY FIELD ART” AS A MEANS OF PATRIOTIC EDUCATION OF PHILOLOGY STUDENTS

У статті йдеться про патріотичне виховання здобувачів вищої освіти у процесі впровадження мистецько-культурологічного проєкту «Військово-польовий арт» на факультеті української філології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Метою даного проєкту є проведення культурно-гуманітарних, мистецьких та освітніх заходів, спрямованих на пропагування національно-патріотичного та культурного виховання молодого покоління. Одне з основних завдань – художньо-мистецька інтерпретація військових предметів із зони антитерористичної операції, перетворення їх на арт-об'єкти з національною символікою.

До реалізації проєкту були долучені учасники майстер-класу з вишивки – здобувачі першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, освітня програма: Середня освіта (Українська мова і література). Українознавство.

Для ефективності процесу патріотичного виховання студентів-філологів було розроблено тематичне планування в межах майстер-класу з вишивки. Зміст тематичного планування передбачав чотири етапи реалізації мистецько-культурологічного проєкту, які були спрямовані на формування емоційно-пізнавального, практично-дійового та мотиваційного компонентів патріотичної вихованості.

У процесі реалізації проєкту на першому етапі студенти-філологи вивчали історію декоративно-прикладного мистецтва, акцентували увагу на регіональних особливостях орнаментів, технології виконання старовинних рушників і сорочок.

Під час другого етапу студенти-філологи ознайомилися з положенням та концепцією Всеукраїнського мистецько-культурологічного проєкту «Військово-польовий арт».

Перші два етапи розкривали емоційно-пізнавальний та мотиваційний компоненти національно-патріотичного виховання.

На третьому етапі студенти-філологи під час практичної діяльності оздоблювали вишивкою дерев'яний ящик від боєприпасів. Саме цей етап розкривав значення трудового принципу виховання у процесі практичної діяльності, сприяє формуванню в них трудових умінь і навичок, необхідних для подальшої педагогічної діяльності. Цей етап формував практично-дійовий компонент національно-патріотичного виховного процесу.

Заключний, четвертий етап передбачав участь студентів-філологів в організації відкриття виставки у приміщенні Уманського міського художнього музею, під час якої студенти презентували відвідувачам свою роботу, проводили екскурсії для пер-

шокурників, брали участь у тематичних заходах (круглі столи, семінари, лекції від майстрів народної творчості, заслужених працівників та діячів мистецтва, майстер-класи з декоративно-прикладного мистецтва).

У результаті дослідження доведено, що досвід упровадження мистецько-культурологічного проєкту «Військово-польовий арт» засвідчив ефективний вплив у патріотичному вихованні студентів-філологів.

Ключові слова: студенти-філологи, патріотичне виховання, військово-польовий арт, проєкт, майстер-клас, вишивка, Уманський державний педагогічний університету імені Павла Тичини.

The article deals with the patriotic education of higher education students during the implementing of the art and cultural project “Military Field Art” at the Faculty of Ukrainian Philology in Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University. The peculiarities of embroidery workshop are considered. The course scheduling and four stages of project implementation are presented.

At the first stage of the project implementation philology students studied the history of arts and crafts, focused on regional features of ornaments, technology of ancient towel and shirt making. These topics were included in the scheduling of Ukrainian embroidery workshop. At the second stage the students got acquainted with the regulations and concept of the All-Ukrainian art and cultural project “Military Field Art”. These two stages were to reveal emotional, cognitive and motivation components of national and patriotic education.

It is specified that the third stage involved decorating of a wooden ammunition box during students' practical work. Including practical component, this stage was stated to be also important in the process of national and patriotic education. It revealed the importance of practical activity, promoted the formation of labour skills and abilities necessary for further pedagogical activity.

At the final, fourth stage the philology students were engaged in the opening of the exhibition, held in Uman Art Museum. They presented their works to the visitors and organised tours for freshmen. Besides, the students participated in thematic events (round tables, seminars, lectures and workshops in decorative and applied arts, delivered by masters of folk art, honoured workers and artists).

The experience, presented in the article, proves that implementing of the art and cultural project “Military Field Art” makes national-patriotic education more effective for philology students.

Key words: philology students, patriotic education, military field art, project, workshop, embroidery, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

УДК 378.017:171.15]:7
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/34-2.34>

Осіпенко Н.С.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри української літератури,
українознавства та методик їх навчання
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини

Постановка проблеми в загальному вигляді.

У найскладніший час випробувань стратегічний розвиток України залежить від інтелектуального ресурсу – науки, освіти й культури. Саме освіта має стати в авангарді європейської України – духовної, економічно розвиненої, політично інтегрованої.

Революція гідності, подвиг героїв Небесної Сотні, війна на Сході потребують готовності молоді відстоювати національні цінності українців та державність. Отже, патріотичне виховання має сприяти єднанню народу, зміцненню духовно-культурних основ суспільства і держави.

Ідея патріотизму завжди була і залишається основою консолідації суспільства. Патріотизм є джерелом духовних і моральних сил, здоров'я суспільства, його життєздатності, які найбільш яскраво виявляються в переломні моменти розвитку, у періоди важких випробувань. Повноцінне життя в суспільстві і державі неможливе, якщо система виховання молоді позбавлена моральних основ, любові до Батьківщини. Усі реформи в політичній, соціально-економічній, культурній чи інших сферах можуть бути реалізовані, якщо спиратимуться на духовно-моральні та патріотичні цінності.

Соціально-філософський аналіз сучасного українського суспільства свідчить про наявність у ньому складних проблем матеріального та духовного характеру, що несуть серйозну загрозу ствердженню України як національної, цілісної держави. Ключовою серед них є проблема патріотичного виховання людини – особистості, національно свідомого громадянина України. Патріотизм, розвитку якого раніше присвячували багато уваги, поступово перетворився з необхідного елемента виховання прийдешніх поколінь на щось зайве, несучасне. До розвитку патріотизму серед молоді ставляться дедалі більше формально, відбивають цим бажання бути патріотом і викликають сумнів щодо доцільності цієї особистісної якості. Перед незалежною Україною постала проблема історичної ваги: творчо відродити українське національно-патріотичне виховання і водночас підняти його на сучасний рівень наукового і культурного розвитку. У наш час, коли молодь в основному спрямовує свої зусилля на накопичення матеріальних цінностей і благ, стає актуальним творче використання кращих досягнень минулих поколінь для всебічного обґрунтування нової парадигми патріотичного виховання як процесу формування особистості [5, с. 76].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У вітчизняній і світовій педагогіці накопичено значний досвід дослідження патріотичного виховання, його трактування, змісту, інноваційного потенціалу.

Патріотичне виховання було предметом дослідження багатьох поколінь педагогів. Ідея

створення національної системи виховання й навчання молодого покоління, педагогіки та психології на національній основі стала головною справою життя О. Духновича, Г. Ващенко, С. Русової, К. Ушинського, Я. Чепіги, А. Макаренка, В. Сухомлинського. Учені у своїх працях приділяли велику увагу вихованню любові до своєї землі, рідної мови; поваги до історичного минулого, формуванню національної самосвідомості.

Основні складові частини патріотичного виховання українців намагались визначити філософи, історики, правознавці, політики, письменники, зокрема: Г. Сковорода, І. Франко, М. Костомаров, П. Куліш, Д. Донцов, М. Грушевський, С. Бандера, Р. Шухевич, Д. Чижевський та інші.

У сучасній українській педагогічній науці багатогранні аспекти патріотичного виховання студентської молоді розробляють І. Бех, Ю. Завалевський, О. Коберник, Н. Коляда, П. Ігнатенко, О. Сухомлинська, Д. Пащенко, К. Чорна й інші. Учені доводять, що ефективне патріотичне виховання студентів педагогічного університету можливе за таких педагогічних умов: використання виховного потенціалу навчальних предметів з метою патріотичного виховання студентів; залучення студентської молоді до участі в соціально значущих проєктах патріотичного спрямування; активне вивчення майбутніми вчителями національно-культурної спадщини українського народу [10].

Актуальні завдання патріотичного виховання дітей і молоді відображені в офіційних державних документах: у Законі України «Про освіту», наказі «Про затвердження Порядку формування календарних планів заходів щодо реалізації державної політики з питань молоді та національно-патріотичного виховання», Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020–2025 рр., Концепції державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 р.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. На сучасному етапі розвитку України, коли є пряма загроза денаціоналізації, втрати державної незалежності та потрапляння у сферу впливу іншої держави, виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого і життя системних заходів, спрямованих на посилення патріотичного виховання молоді – формування нового українця, що діє на основі національних і європейських цінностей.

Система патріотичного виховання в сучасних умовах передбачає формування і розвиток соціально значущих цінностей: громадянськості та патріотизму в освітньому процесі; масову патріотичну роботу, яка організовується та здійснюється державними структурами, суспільними рухами й організаціями; діяльність засобів масової інфор-

мації, наукових та інших організацій, творчих спілок, спрямовану на розгляд та висвітлення проблем патріотичного виховання, на формування та розвиток особистості громадянина та патріота Вітчизни. У зв'язку із цим сучасний учитель повинен бути носієм гуманізму та яскравим прикладом громадянина і патріота, що створює умови для розвитку гуманістично орієнтованого конкурентоспроможного громадянського суспільства [6, с. 16].

Вища школа на сучасному етапі розвитку суспільства покликана віддати пріоритет вихованню патріотизму як складнику світогляду студента та його ставленню до рідної країни, інших націй та народів, національних святинь, посиленню любові до України, мови, почуттю відповідальності за її незалежність, збереженню матеріальних і духовних цінностей. Особливо це стосується майбутнього вчителя, який у своїй професійній діяльності має здійснювати патріотичне виховання школярів [4, с. 78]. Тому в сучасній вищій педагогічній освіті актуалізується потреба у вихованні патріотизму майбутніх учителів як почуття і як базової якості особистості на основі нових підходів і шляхів його реалізації.

Мета статті – описати досвід упровадження мистецько-культурологічного проєкту «Військово-польовий арт» на факультеті української філології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини за умов створення патріотично спрямованого освітньо-виховного середовища.

Виклад основного матеріалу. Заклади вищої освіти на сучасному етапі розвитку суспільства покликані віддати пріоритет вихованню патріотизму як складнику світогляду студента та його ставленню до рідної країни, інших націй та народів, національних святинь, посиленню любові до України, мови, почуттю відповідальності за її незалежність, збереженню матеріальних і духовних цінностей.

У педагогічному словнику зазначається, що патріотизм – це любов до Батьківщини, відданість їй, готовність служити її інтересам, іти на самопожертву. Патріотизм виявляється у практичній діяльності, спрямованій на всебічний розвиток своєї країни, захист її інтересів. Виховання патріотизму в дітей розпочинається з виховання в них любові до рідної мови, культури народу та його традицій, поваги до сімейних реліквій, пов'язаних із трудовими і бойовими сторонами життя предків, близьких родичів, земляків [7, с. 134].

Одним зі шляхів виховання патріотизму у студентів є проєктна технологія. Проєкт (від лат. *projectus* – «кинутий уперед», «той, що видається наперед») – це обмежена в часі, цілеспрямована зміна окремої системи з визначеними вимогами до якості результатів, можливими межами використання засобів та ресурсів і специфічною організацією [8, с. 96].

Змістовим наповненням проєктної діяльності стали соціально-політичні події, які відбуваються в Україні. Так, важливими чинниками патріотичного виховання студентів стали: феномени Майдану та Небесної Сотні, які позиціонувалися у відповідних проєктах як форма відстоювання загальнонаціональних інтересів, прав людини та поваги до людської гідності; героїчні вчинки українських військовослужбовців, волонтерів; персоналії учасників АТО та їхніх сімей, що сприяло вихованню позитивного ставлення до оборони країни, служби в армії, виробленню активної суб'єктної позиції до подій на Сході України.

Натепер популярними в суспільстві є організація і проведення різних арт-проєктів. Дефініція поняття трактує, що це завершений цикл художньої діяльності, що спрямований на створення оригінального художнього твору в умовах обмеженого часу та ресурсів.

Події 2014 р. на Сході України, коли учасники антитерористичної операції (волонтери, добровольці, мобілізовані) стали привозити артефакти: ящики з-під боєприпасів, різні гільзи, камуфльовану тканину, тубуси від гранатометів тощо, стали передумовами створення військових арт-проєктів.

Лист Міністерства освіти і науки України від 22 грудня 2016 р. № 1/9–663 засвідчив офіційне підтвердження щодо проведення проєкту «Військово-польовий арт». У змісті листа наголошується на співпраці з навчальними закладами.

Даний проєкт мав на меті проведення культурно-гуманітарних, мистецьких і освітніх заходів, спрямованих на пропагування національно-патріотичного та культурного виховання молодого покоління

Одним з основних завдань військово-польового арту була художньо-мистецька інтерпретація військових предметів із зони АТО, перетворення їх на арт-об'єкти з національною символікою [11].

Формуванню національно свідомої особистості студентів-філологів на факультеті української філології Уманського державного педагогічного університету сприяє різнопланова позааудиторна робота, яка спрямована на виховання національно свідомих громадян з активною патріотичною позицією.

До реалізації проєкту «Військово-польовий арт» були долучені учасники майстер-класу з вишивки – здобувачі першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, освітня програма: Середня освіта (Українська мова і література). Українознавство.

Освітнім середовищем у формуванні патріотичної вихованості студентів-філологів слугувала робота майстер-класу з вишивки. Загалом, предмети традиційної вишивки (рушник, сорочка) є дієвим засобом у відродженні національної культури, стимулом пробудження таких моральних

якостей, як людяність, почуття власної та національної гідності.

Для ефективності процесу патріотичного виховання студентів-філологів було розроблено тематичне планування в межах діяльності майстер-класу з української вишивки (табл. 1). Зміст тематичного планування передбачав чотири етапи реалізації мистецько-культурологічного проєкту, які були спрямовані на формування емоційно-пізнавального, практично-дійового та мотиваційного компонентів патріотичної вихованості.

Національно-патріотичне виховання здобувачів вищої освіти впродовж усього періоду впровадження мистецько-культурологічного проєкту «Військово-польовий арт» проходило в кілька етапів:

Перший етап – ознайомлення студентів-філологів з історією походження української народної вишивки, демонстрація старовинних рушників і сорочок, матеріалів фольклорно-етнографічних експедицій. Ми прагнули максимально поглибити знання студентів з теорії вишивки, її призначення, виховної мети.

Другий етап – підготовчий, який передбачав ознайомлення студентської молоді з положенням та концепцією Всеукраїнського мистецько-культурологічного проєкту «Військово-польовий арт».

На даному етапі відповідальною справою для студентів була робота над втіленням задуму – оздоблення вишивкою дерев'яного ящика від боєприпасів. Адже перетворення дерев'яного ящика від боєприпасів – це особливий процес з емоційним, символічним та технологічним національно-патріотичним характером. Серед усіх робіт про-

екту це єдина робота, виконана в техніці вишивки по дереву. Для студентів-філологів це було своєрідним емоційно-вольовим випробуванням.

Було сформульовано провідну ідею мистецького витвору, а саме: «Щоб ящик для зброї ніколи не відкривався для війни, а молоді хлопці з дівчатами в любові продовжували життя в мирній та процвітаючій країні!». У студентів виник задум поверхню військового ящика оздобити орнаментом нагрудної вишивки чоловічої сорочки (традиційна народна назва – маніжка). Пояснювали це тим, що в українській народній культурі сорочкова вишивка на грудях слугувала своєрідним оберегом. Так само зараз на Сході військовослужбовці своїм тілом (грудьми) захищають мир в Україні.

Після того, як було визначено зміст вишивки на військовому ящику, залишалось дібрати візерунок. Поштовхом до реалізації ідеї стала збірка українських узорів «Український народний орнамент: вишивки, тканини, писанки. Зібрала Олена Пчілка. Репринтне відтворення першого видання, Київ, 1876» (2010 р.), із якого було взято схему нагрудної вишивки чоловічої сорочки зі стилізованими так званими «восьмикутними зірками» [9, с. 15].

Перші два етапи розкривали передусім емоційно-пізнавальний та практично-дійовий компоненти патріотичного виховання: у студентів-філологів збагачувалися і зміцнювалися знання, виникали емоційні відгуки на інформацію, що засвоювалася, спостерігалось активне ставлення до практичних занять.

Третій етап – виробничий, який мав за основу безпосередній процес практичної діяльності (оздоблення вишивкою дерев'яного ящика від

Таблиця 1

Тематичне планування майстер-класу з української вишивки в межах Всеукраїнського мистецько-культурологічного проєкту «Військово-польовий арт»

№ п/п	Тема заняття	Форма проведення	Кількість годин
1.	Українська вишивка в системі національної культури.	лекція	2
2.	Локально-територіальні особливості народної вишивки.	лекція	2
3.	Вишита чоловіча сорочка воїна-захисника у світогляді українського народу.	бесіда	2
4.	Перегляд документальний фільму про вишиті сорочки «Спадок нації».	відеолекторій	2
5.	Ознайомлення з положенням Всеукраїнського мистецько-культурологічного проєкту «Військово-польовий арт».	круглий стіл	2
6.	Робота над проєктом. Розробка ескізу для оздоблення вишивкою дерев'яного ящика від боєприпасів.	практичні заняття	4
7.	Робота над проєктом. Підготовка дерев'яного ящика від боєприпасів до вишивання.	практичні заняття	4
8.	Робота над проєктом. Оздоблення вишивкою дерев'яного ящика від боєприпасів.	практичні заняття	8
9.	Організація й участь здобувачів вищої освіти у звітній виставці.	виставка	4
10.	Методика проведення екскурсії під час презентації Всеукраїнського мистецько-культурологічного проєкту «Військово-польовий арт».	екскурсія	4
11.	Разом		40

боєприпасів). На цьому етапі здійснювалися підбір інструментів і обладнання, підготовка до роботи, продумування логічної послідовності виконання практичного завдання (обладнання і підготовка робочого місця, виготовлення окремих частин та деталей із певного матеріалу, прибирання робочого місця).

Відповідальним і найскладнішим етапом був процес нанесення вишивки по дереву, що передбачало наявність відповідної розмітки й утворення отворів для протягування ниток. Варто зазначити, що на поверхні ящика було просвердлено майже дві тисячі отворів, через які циганською голкою студенти протягували кольорові нитки відповідно до схеми вишивки. У результаті, на «дерев'яному полотні» удалося поєднати декілька технік вишивки, а саме: косий хрестиковий шов, ретязь та штапівку. Доповнили вишивану композицію символічні кутасики (зав'язочки), які у традиційних вишиваних сорочках кріпляться до коміра горловини.

Третій етап розкривав значущість трудового принципу виховання у процесі практичної діяльності студентів, сприяв формуванню в них трудових умінь і навичок, необхідних для подальшої педагогічної діяльності.

Четвертий етап – участь здобувачів вищої освіти в організації відкриття виставки у приміщенні Уманського міського художнього музею [2]. Під час якої студенти презентували відвідувачам свою роботу, проводили екскурсії для першоккурсників, школярів. Окрім того, студенти-філологи були ще активними учасниками тематичних заходів (круглі столи, семінари, лекції від майстрів народної творчості, заслужених працівників та діячів культури).

Робота студентів-філологів була високо оцінена та відзначена подяками обласних держадміністрацій за активну участь у Всеукраїнському культурно-мистецькому проєкті «Військово-польовий арт».

Третій і четвертий етапи формували мотиваційний компонент готовності студентів до патріотичного виховного процесу і найбільше поглибили їхні знання і вміння з українознавства.

Щоби перевірити ефективність патріотичного виховання в межах проєкту, студентам-філологам було запропоновано написати власні відгуки. Зокрема, Софія відзначила: «Філолог – то не лише слово, звичка «виправляти» інших, чи купа книг. Філолог – то патріот, свідома громадянська позиція, то вічне прагнення миру <...>». Емоційними були слова Оксани: «Важко описати почуття <...> Дійшовши до вишитого дерев'яного ящика, який раніше служив у зоні АТО для боєприпасів, ми нарешті усвідомили, що мистецтво, народна творчість непереможні перед злом <...> Якою ж змістовною видалася наша участь у проєкті. І досі спо-

внює жага до «мирної боротьби», от тільки який спосіб обрати?» [1].

У процесі проведеного анкетування, бесід нами встановлено, що у студентів-філологів рівень патріотичної вихованості характеризується глибоким усвідомленням сутності патріотизму, наявністю чітко аргументованої патріотичної позиції, стійкими ціннісними орієнтаціями.

Висновки. Досвід упровадження мистецько-культурологічного проєкту «Військово-польовий арт» на факультеті української філології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини засвідчив ефективний вплив у патріотичному вихованні студентів-філологів.

Доведено, що патріотичне виховання є складовою частиною політики національної безпеки держави, являє собою системну й цілеспрямовану діяльність із формування високої патріотичної свідомості, почуття любові до України, пошани до видатних українських діячів, героїв АТО, готовності до виконання громадянських і конституційних обов'язків.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в пошуку шляхів упровадження інноваційного педагогічного досвіду щодо патріотичного виховання студентської молоді за умов сьогодення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. «Військово-польовий арт» очима студентів-філологів. URL: <https://ff.udpu.edu.ua/vijskovo-polovuj-art-ochyma-studentiv-filolohiv/> (дата звернення: 25.03.2021).
2. В Умані відкрився всеукраїнський мистецький проєкт «Військово-польовий арт». URL: <https://uman-rada.gov.ua/index.php/novyny/item/9416-v-umani-vidkryvsia-vseukrainskyi-mystetskyi-proekt-viiskovopolovuj-art> (дата звернення: 22.03.2021).
3. Енциклопедія освіти / гол. ред. В. Кремень. Акад. пед. наук України. Київ : Юрінком-Інтер, 2008. 1040 с.
4. Жаровська О. Патріотичне виховання студентів в освітньому середовищі : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Вінниця, 2015. 23 с.
5. Кульчицький В. Філософсько-світоглядні передумови розвитку патріотичного виховання в Україні (історичний аспект). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка і соціальна робота»*. 2013. № 30. С. 76–78.
6. Ласкавцева Я. Виховуємо на традиціях. Харків, 2016. 125 с.
7. Педагогічний словник / за ред. М. Ярмаченка. Київ : Педагогічна думка, 2001. 514 с.
8. Глумачний словник сучасної української мови : Загальноживана лексика / за заг. ред. В. Калашника. Харків, 2009. 960 с.
9. Український народний орнамент: вишивки, тканини, писанки: зібрала Ольга Петрівна Косач-Драгоманова (Олена Пчілка). Вип. VIII / уклад. : В. Комзюк, Н. Пушкар ; вступ. ст. Н. Сташенко. Ковель : Ковельська міська друкарня, 2010. 36 с.

10. Українські педагоги про національно-патріотичне виховання : збірник матеріалів Всеукраїнського науково-практичного семінару / ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського та ін. ; редкол. : Л. Березівська (гол. редкол.) та ін. Київ : ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського, 2016. 60 с.

11. Швець В. «Військово-польовий арт» як платформа для інноваційних методів роботи працівни-

ків музейної справи та форми роботи з підвищення духовного розвитку учнів загальноосвітніх навчальних закладів. *Всеосвіта : спільнота активних освітян*. URL: <https://vseosvita.ua/library/vijskovopolovij-art-ak-platforma-dla-innovacijnih-metodiv-roboti-pracivnikiv-muzejnoi-spravi-ta-form-roboti-z-pidvisenna-duhovnogo-rozvitku-ucniv-zag-111025.html> (дата звернення: 02.04.2021).